

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI
VAZIRLIGI
ANDIJON VILOYATI PEDAGOGIK MAHORAT MARKAZI**

**MAKTABGACHA, BOSHLANG‘ICH VA MAXSUS TA’LIM
METODIKALARI KAFEDRASI**

**ISHLAB CHIQARISHDAN AJRALGAN HOLDA TA’LIM OLISH SHAKLIDAGI
UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI
TARBIYACHILARIMALAKA OSHIRISH KURSI UCHUN “MAKTABGACHA
TA’LIM TASHKILOTIDA SOG‘LOM OVQATLANTIRISHNING ME’YORIY
HUQUQIY ASOSLARI” MODULI (1.5) BO‘YICHA**

Ma’ruza matni

“Tasdiqlayman”

APMM Direktori

_____**T.T.Turg'unov**

_____**2026 yil**

**MAKTABGACHA, BOSHLANG'ICH VA MAXSUS TA'LIM
METODIKALARI KAFEDRASI**

**ISHLAB CHIQARISHDAN AJRALGAN HOLDA TA'LIM OLISH SHAKLIDAGI UZLUKSIZ
KASBIY RIVOJLANTIRISH MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARI
MALAKA OSHIRISH KURSI UCHUN “MAKTABGACHA TA'LIM
TASHKILOTIDA SOG'LOM OVQATLANTIRISHNING ME'YORIY
HUQUQIY ASOSLARI” MODULI (1.5) BO'YICHA**

O'QUV-USLUBIY MAJMUA

“KIRITILDI”

“Maktabgacha, boshlang'ich va
maxsus ta'lim metodikalari”
kafedrası mudiri

_____**N.Karimova.**

(p.f.f.d.PhD)

2026- yil «____» yanvar

“KELISHILDI”

Akademik faoliyat bo'yicha
direktor o'rinbosari:

_____**O'.Qurbonov.**

(Dotsent)

2026- yil «____» yanvar

Ushbu ishchi o'quv-uslubiy majmua kafedraning 2026 yil 5-yanvardagi 1-sonli yig'ilish bayonnomasi bilan ma'qullangan hamda tasdiqqa tavsiya etilgan

MUNDARIJA

I.	KIRISH	5
II.	TEXNOLOGIK XARITA	8
III.	MA'RUZA MATN VA O'QUV MATERIALLAR	9
IV.	O'Z-O'ZINI TEKSHIRISH UCHUN TEST SAVOLLARI	19
V.	ADABIYOTLAR VA MANBALAR RO'YXATI	31
VI.	TARQATMA MATERIALLAR	32
VII.	ATAMALAR IZOHLI LUG'ATI	35

1.1. Maktabgacha ta'lim tashkilotida sog'lom ovqatlantirishning me'yoriy huquqiy asoslari

T/r	O'quv moduli mavzularining nomlari	Auditoriya mashg'ulotlari		
		Jami	Nazariy	Amaliy
1.	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishning ahamiyati.	2	2	
2.	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirish bo'yicha xorij tajribasi.	2		2
	Jami	4	2	2

1- mavzu. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishning ahamiyati

(2 soat nazariy mashg'ulot)

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishning ahamiyati. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirish tizimini yanada takomillashtirishga oid qarorlarning mazmun-mohiyati. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirish tizimi bo'yicha davlat siyosati va uni amalga oshirish. Sog'lom ovqatlantirish bo'yicha davlat talablari va me'yorlari.

2- mavzu. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirish bo'yicha xorij tajribasi

(2 soat amaliy mashg'ulot)

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirish bo'yicha xorij tajribasi. Bolalar ovqatlanishiga qo'yiladigan sanitariya-gigiyena talablari. Sog'lom ovqatlantirishni tashkil etishda mas'ul shaxslarning vazifalari.

TEKNOLOGIK HARITA

Bosqich	Vaqt	Faoliyat mazmuni	Metodlar
I. Kirish	10 daq.	Mavzuning dolzarbligi, bolalar organizmining o'ziga xosligi va anomal rivojlanish xavfi.	Ma'ruza, savol-javob
II. Nazariy qism	25 daq.	Nutrientlar balansi (\$BZU\$), kalsiy va vitaminlarning ahamiyati. Gomeostazni saqlash.	Ilmiy taqdimot
III. Amaliy tahlil	25 daq.	Taomnoma (menyu) tuzish tamoyillari va me'yoriy hujjatlar (SanPiN).	Keys-stadi (Case study)
IV. Mustahkamlash	15 daq.	Muammoli vaziyatlar tahlili (masalan: allergik bolalar bilan ishlash).	"Aqliy hujum"
V. Yakun	5 daq.	Talabalarni baholash va uyga vazifa.	Refleksiya

Kirish

Bugungi kunda jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri — sog'lom va barkamol avlodni voyaga yetkazishdir. Bu jarayon, avvalo, bolalik davridan, xususan, maktabgacha ta'lim yoshidan boshlanadi. Chunki aynan ushbu davrda bolaning jismoniy o'sishi, aqliy rivoji, immuniteti va sog'lom hayot tarziga bo'lgan dastlabki ko'nikmalari shakllanadi. Shuning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar salomatligini mustahkamlash, ularning to'g'ri va muvozanatli ovqatlanishini ta'minlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Sog'lom ovqatlantirish bolaning kundalik energiya ehtiyojini qondirish bilan birga, uning aqliy faolligi, diqqat-e'tibori, xotirasi va jismoniy faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. To'g'ri tashkil etilgan ovqatlanish ratsioni bolalarda turli kasalliklarning oldini olishga, ovqat hazm qilish tizimining me'yorida ishlashiga hamda umumiy sog'lom rivojlanishga xizmat qiladi. Aksincha, noto'g'ri, sifatsiz yoki bir xil ovqatlanish bolalarda kamqonlik, semizlik, vitamin yetishmovchiligi va immunitetning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirish nafaqat sanitariya-gigiyena talablariga rioya qilish, balki bolalarning yosh xususiyatlari, fiziologik

ehtiyojlari va individual rivojlanish darajasini inobatga olgan holda tashkil etilishi lozim. Shuningdek, bolalarda sog‘lom ovqatlanish madaniyatini shakllantirish, foydali mahsulotlarni tanlashga o‘rgatish va zararli ovqatlarga nisbatan to‘g‘ri munosabatni rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida sog‘lom ovqatlantirish masalasi pedagoglar, tibbiyot xodimlari va ota-onalarning hamkorligini talab qiladigan muhim ijtimoiy-pedagogik vazifa bo‘lib, kelajak avlodning sog‘lom va har tomonlama yetuk bo‘lib kamol topishida muhim o‘rin tutadi.

1- mavzu. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishning
ahamiyati

(2 soat nazariy mashg'ulot)

1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishning ahamiyati.
2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirish tizimini yanada takomillashtirishga oid qarorlarning mazmun-mohiyati.
3. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirish tizimi bo'yicha davlat siyosati va uni amalga oshirish.
4. Sog'lom ovqatlantirish bo'yicha davlat talablari va me'yorlari.

1. Tarbiyalanuvchilarning sog'lom ovqatlanishini tashkil etish maktabgacha ta'lim tashkilotlarining oshxonalarida sanitariya qoidalari, normalari va gigiena normativlariga muvofiq shart-sharoitlar yaratilgan holda amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash tartibini o'rganish hamda sifat talablariga va sanitariya-gigiena normalariga javob beradigan oziq-ovqat mahsulotlari va tayyor ovqatlar yetkazib berishning shaffof hamda soddalashtirilgan tizimini yaratish bo'yicha takliflar tayyorlash bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni sog'lom ovqatlantirishni tashkil etish ishlarini yanada takomillashtirish, belgilangan sanitariya qoidalari, normalari va gigiena normativlariga muvofiq holda ovqatlantirishni tashkil etish orqali bolalarning sog'lom va barkamol o'sishini ta'minlash, sog'lom ovqatlantirishning zamonaviy usullarini joriy etgan holda ta'lim-tarbiya sifati va samaradorligini oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratishdan iborat.

Maktabgacha ta'lim tashkilotidagi oziq-ovqat mahsulotlari va tayyorlanayotgan taomlar, shuningdek, ularda foydalaniladigan texnologik jihozlarning sanitariya qoidalari, normalari va gigiena normativlariga mosligi, oshxona xodimlari tomonidan sanitariya-gigiena tadbirlari bajarilishiga rioya etilishini aniqlash yuzasidan tasdiqlangan jadval asosida har oyda sanitariya holati o'rganib borilishini ta'minlashdan

iborat. Maktabgacha ta'lim vazirligi va Moliya vazirligi bilan birgalikda maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlashni belgilovchi sanitariya qoidalari, normalari va gigiena normativlarini uch oy muddatda qayta ko'rib chiqib, zarur hollarda o'zgartirish kiritish choralari ko'riladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida sog'lom va xavfsiz ovqatlanishni tashkil etishning asosiy maqsadi tarbiyalanuvchilarining sog'lom va barkamol o'sishini ta'minlash, oshxonalarda sifatli taomlar tayyorlash, taomlarni iste'mol qilish uchun gigienik talablarga muvofiq sharoitlar yaratish hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida sog'lom va xavfsiz ovqatlanishni tashkil etishning asosiy vazifalari hisoblanadi. Tarbiyalanuvchilarning belgilangan sanitariya qoidalari, normalari va gigiena normativlariga muvofiq holda ovqatlanishini tashkil etish. Tarbiyalanuvchilarni sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlashdan iborat. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishni tashkil etishning maqsadi tarbiyalanuvchilarning sog'lom va barkamol o'sishini ta'minlash, oshxonalarda sifatli taomlar tayyorlash, taomlarni iste'mol qilish uchun gigienik talablarga muvofiq sharoitlar yaratish hisoblanadi.

Quyidagilar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishni tashkil etishning asosiy vazifalari hisoblanadi:

- tarbiyalanuvchilarning belgilangan sanitariya qoidalari, normalari va gigiena normativlariga muvofiq holda ovqatlanishni tashkil etish;
- tarbiyalanuvchilarni sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash;
- oziq-ovqat mahsulotlari hamda taomlarning xavfsizligi va sifatini kafolatlash;
- tarbiyalanuvchilarda ovqatlantirish bilan bog'liq yuqumli kasalliklarning tarqalishiga yo'l qo'ymaslik;
- tarbiyalanuvchilar o'rtasida sog'lom ovqatlantirish ko'nikmalarini shakllantirish;
- taomlarni tayyorlashda, oziq-ovqat mahsulotlarini qabul qilish hamda saqlashda sanitariya qoidalari, normalari va gigiena normativlariga qat'iy rioya qilish.

Tarbiyalanuvchilarni sog'lom ovqatlantirish borasida autsorsing korxonalari jalb qilinmagan hollarda bevosita maktabgacha ta'lim tashkilotlari tomonidan tashkil etiladi. Tarbiyalanuvchilarni sog'lom ovqatlantirishni sanitariya-gigiena tadbirlari va epidemiyaga qarshi tadbirlar bajarilishiga qat'iy rioya qilgan holda tashkil etiladi.

Oshpazlar tomonidan taom tayyorlash jarayonida texnologiya va texnika xavfsizligi qoidalariga amal qilinishi muhim o‘rin tutadi.

Taom tayyorlashni texnologiya asosida amalga oshirish, oziq-ovqat mahsulotlarini sifatli qabul qilish, saqlash uchun zarur sharoitlar yaratish sog‘lom ovqatlantirishning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Taomnomaga muvofiq mahsulotlar to‘liq yetkazilishi va sarflanishini ta‘minlash kerak. Oshpazlar har uch yilda bir marta malakasini oshirgan, tibbiy ko‘rikdan o‘tgan holda ishga qabul qilinadi.

Taomnoma tuzishda asosiy shartlardan biri taomlar xilma-xilligiga e‘tibor berish hamda imkon qadar barcha turdagi oziq-ovqat mahsulotlarini (go‘sh, baliq, va sut mahsulotlari, yangi mevalar, sabzavotlar va boshqalar) taomlar tarkibiga kiritish, shuningdek taomlarni hafta davomida takrorlanmasligini hisobga olishdan iboratdir. Bundan tashqari mahsulotlarni bir- biriga mos kelishini hamda taomlarni bir-biriga bog‘iqligini (qo‘shila olishini) hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Taomnoma tuzishni tushlikdan boshlash, chunki asosiy oziq-ovqat mahsulotlarining ko‘p qismi tushlikda sarflanadi. Shuningdek, me‘yordagi go‘sh mahsuloti to‘liq tushlikda, asosan ikkinchi taom uchun sarflanadi.

Yaxna taom sifatida ko‘proq turli xil sabzavotlardan (bodiring, pomidor, yangi karam, sabzi, qizil lavlagidan va hakazo) ko‘kat qo‘shib tayyorlangan salatlardan foydalaniladi. Salatlariga faqat o‘simlik yoki (makkajo‘xori, kungaboqar, zaytun) qo‘shiladi.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotida birinchi taomlarning turi keng bo‘lishi bilan birga ular tarkibiga turli xil go‘sh, baliq, va tovuq, qaynatmalarida tayyorlangan sho‘rvalar kiritilishi lozim.

Bundan tashqari birinchi taomlar tarkibiga go‘shsiz, jumladan, sabzavotli, yormalifrikadelkali sho‘rvalar, uzma oshlar, shuningdek sutli va mevali suyuq oshlar kiritilishi kerak.

Ikkinchi taom sifatida kotlet, bitochka, gulyash, qaynatilgan, dimlangan va boshqa shu kabi ko‘rinishdagi go‘sh tovuq yoki baliqdan tayyorlangan taomlarni, shuningdek go‘shli, go‘shli-sabzavotli, go‘shli-yormali taomlarni kiritish tavsiya etiladi. Garnir tayyorlashda, kartoshka, sabzavotlar, yorma va makaron mahsulotlaridan foydalaniladi.

Tushlikda beriladigan ichimlik sifatida meva va quritilgan mevalardan tayyorlangan kompot yoki kisel berilishi mumkin. Shuningdek qadoqdangan meva va sabzavot sharbatlari, namatak ichimligi berilishi tavsiya etiladi.

Ertalabki nonushta yaxna taom, issiq taom va issiq ichimlikdan iborat bo'ladi. Yaxna taom sifatida pishloq, salat (pishloqli, capyog'li buterbrod) hamda sutli bo'tqalar beriladi.

Ichimlik sifatida: ertalabki nonushtaga sutli kakao, sut, sutli choy, kechki ovqatga sut, qatiq, choy, sutli choy, limonli choy berilishi tavsiya qilinadi.

Ikkinchi tushlik asosan ikkita taomdan: sut mahsuloti va saryog', tuxum, sut hamda shirinliklar solib tayyorlangan bulochka yoki qandolat mahsulotlaridan iborat bo'ladi.

Bolalarni ovqatlantirishda idish-tovoqlar yetarli bo'lishi va stol atrofida o'tirishlari uchun qulay shart-sharoitlar yaratilganligiga e'tibor berilishi, taomlarni tarqatishda esa did bilan juda issiq yoki sovuq bo'lmagan holda tarqatilishi tavsiya etiladi. Bolalarni stol atrofida tozalikka va saranjom-sarishtalikka e'tiborli bo'lishlarini uqtirmoq lozim. Shuningdek, bolalar ovqatlanish uchun stol atrofiga o'tirganlarida taomlar stolga qo'yilishini yoki bir taomni iste'mol qilib bo'lganlaridan keyin, ikkinchi taomni stolga tortilishini kutib qolmasliklari kerak. Tarbiyalanuvchilarni sog'lom ovqatlantirishni tashkil etish uchun tegishli tuman, tuman (shahar) maktabgacha ta'lim bo'limlari mudirlari hamda maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlari mas'ul hisoblanadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida maktabgacha yoshdagi bolalarning sog'lig'ini mustahkamlash, ularni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash masalasi belgilab olindi. Bu jarayonda bolalarning to'g'ri, sog'lom va muvozanatli ovqatlanishini tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

2. Amaliyotda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ovqatlantirish tizimi bilan bog'liq bir qator muammolar mavjud edi. Jumladan, ovqat mahsulotlari sifati bir xil darajada bo'lmasligi, menyularning zamonaviy ovqatlanish talablari va bolalarning fiziologik ehtiyojlariga to'liq mos kelmasligi, nazorat mexanizmlarining yetarli darajada yo'lga qo'yilmagani kabi holatlar kuzatilgan. Shu sababli mazkur sohada tizimli islohotlarni amalga oshirish zarurati yuzaga keldi.

Ana shu ehtiyojlardan kelib chiqib, 2025-yil 6-yanvarda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan “Davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarida sog‘lom ovqatlantirish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” qaror qabul qilindi. Ushbu qaror maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ovqatlantirish tizimini yangi bosqichga olib chiqishga qaratilgan muhim normativ-huquqiy hujjat hisoblanadi.

Mazkur qarorning qabul qilinishidan ko‘zlangan asosiy maqsad — maktabgacha yoshdagi bolalarni sog‘lom, xavfsiz va sifatli ovqat bilan ta’minlash orqali ularning jismoniy, aqliy hamda ruhiy rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratishdan iboratdir. Qaror bolalar salomatligini mustahkamlashni ta’lim sifati bilan uzviy bog‘liq holda ko‘rib chiqadi.

Qarorda quyidagi ustuvor vazifalar belgilab berilgan:

bolalar ovqatlanishini ilmiy asoslangan me’yorlar asosida tashkil etish;

ovqat tarkibining foydali, to‘yimli va xavfsiz bo‘lishini ta’minlash;

ovqatlantirish jarayonida sanitariya-gigiyena qoidalariga qat’iy rioya etish;

ovqat tayyorlash va tarqatish tizimini zamonaviy talablar asosida qayta tashkil etish;

sohada shaffoflikni ta’minlash va nazorat mexanizmlarini kuchaytirish.

Shuningdek, qarorda ovqatlantirish tizimini boshqarish va moliyalashtirish masalalariga ham alohida e’tibor qaratilgan. Ovqatlanish jarayonida byudjet mablag‘laridan oqilona va maqsadli foydalanish, turli suiiste’molliklarning oldini olish ham qarorning muhim jihatlaridan biri hisoblanadi.

Umuman olganda, ushbu yangi qaror maktabgacha ta’lim tashkilotlarida sog‘lom ovqatlantirishni tashkil etish bo‘yicha yagona, tizimli va zamonaviy yondashuvni joriy etishga xizmat qiladi. Qaror bolalar salomatligini muhofaza qilish, sog‘lom avlodni

tarbiyalash va kelajak jamiyatining mustahkam poydevorini yaratishga qaratilgan muhim hujjat sifatida katta ahamiyatga ega.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom va to'g'ri ovqatlanishni ta'minlashning eng muhim omillaridan biri — bu ovqatlanish rejalarining to'g'ri va yoshga mos belgilanishidir. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga asosan, davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar ovqatlanishini standartlashtirish va sog'lom ovqatlarni ishlab chiqish maqsadida "Yagona mavsumiy taomnoma" tizimi joriy etiladi.

2.1. Yagona taomnomaning mazmuni va afzalliklari

"Yagona mavsumiy taomnoma" bolalar ovqatlanishini faslga mos ravishda tashkil etishni nazarda tutadi. Yani, yilning har bir fasli uchun alohida taomlar ro'yxati ishlab chiqiladi, bu ro'yxatning har bir elementi bolalarning yoshiga mos ravishda, ularning fiziologik ehtiyojlarini hisobga olgan holda tayyorlanadi. Mazkur taomnomaning asosiy vazifasi — bolalarga zarur bo'lgan barcha oziq moddalari, vitaminlar, minerallar, oqsillar va yog'lar bilan ta'minlanishini ta'minlashdir.

Yagona taomnomaning joriy etilishining bir nechta afzalliklari mavjud:

Sog'lom va muvozanatli ovqatlanish: Taomnoma bolalarning o'sish va rivojlanishi uchun zarur bo'lgan barcha oziq moddalarining muvozanatini ta'minlaydi. Bu, o'z navbatida, bolalarning jismoniy va aqliy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Oqsil, yog' va uglevodlar balansining ta'minlanishi: Ovqatlarning tarkibi bolalarning yoshiga mos ravishda, sog'lom ovqatlanish me'yorlariga muvofiq ravishda ishlab chiqiladi. Shu tariqa, bolalarning kundalik ovqatlanishida oqsil, yog' va uglevodlar o'rtasidagi balansni ta'minlash imkoniyati yaratiladi.

Bolalar salomatligini mustahkamlash: To'g'ri va muvozanatli ovqatlanish bolalar orasida kamqonlik, semirish va boshqa turli xil ovqatlanish bilan bog'liq kasalliklarning oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, yosh bolalarning immun tizimini mustahkamlashda ovqatlanishning ahamiyati katta.

Tuproq va oziq-ovqatning mavsumiy xilma-xilligi: Yiliga ikki marta — kuz va bahor fasllarida yangi taomnoma ishlab chiqiladi. Bu yondashuv orqali bolalar mahalliy va mavsumiy mahsulotlar bilan ta'minlanadi, shuningdek, oziq-ovqatni sifatli va ekologik jihatdan xavfsiz saqlash imkoniyati oshadi.

2.2. O'zgartirilgan menyu tizimi va ta'lim tashkilotlariga etkazib berish

Yagona taomnoma faqat oziq-ovqatni tanlashni emas, balki uning tayyorlanishi va maktabgacha ta'lim tashkilotlariga etkazib berilishi jarayonlarini ham o'z ichiga oladi. Bunda asosiy e'tibor quyidagi jihatlarga qaratiladi:

Menu ishlab chiqishda ilmiy yondashuv: Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga taqdim etiladigan oziq-ovqatlar muvofiqlashtirilgan ilmiy tavsiyalar asosida ishlab chiqiladi. Menu yoshga mos ravishda, bolalarning kasalliklarga qarshi kurashish qobiliyatini oshiruvchi mahsulotlar bilan to'ldiriladi.

Sanitariya-gigiyena talablariga rioya etish: Menu ishlab chiqishda, shuningdek, bolalar ovqatlarining xavfsizligi, sifatini va gigiyenik holatini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonda oziq-ovqat xavfsizligi va sanitariya-gigiyena talablariga to'liq rioya etilishiga katta e'tibor qaratiladi.

Oshxonalar va oshpazlarni tayyorlash: Ovqat tayyorlash jarayonida oshpazlar va boshqa mutaxassislarning malakasi hamda ishlatiladigan texnologiyalar yangilanadi. Shuningdek, oshxonalar zamonaviy texnika va jihozlar bilan ta'minlanadi, bu esa ovqatlarning sifatini yaxshilashga yordam beradi.

Tadbirkorlik sektori ishtiroki: Ovqatlantirish tizimini joriy etish va uni boshqarish bo'yicha tadbirkorlar bilan hamkorlikda yangi tizimni amalga oshirish rejalashtirilgan. Tadbirkorlar bilan shartnomalar tuzish orqali maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ovqatlarni tayyorlash va yetkazib berish xizmatlarini sifatli va samarali tashkil etish mumkin bo'ladi.

2.3. Taomnomaning monitoringi va nazorati

Yagona taomnoma tizimini amalga oshirishda muhim bosqichlardan biri — uning samaradorligini monitoring qilish va nazorat qilishdir. Bu jarayon Ta'lim sohasida ovqatlantirishni tashkil etish va nazorat qilish markazi tomonidan amalga oshiriladi. Markazning asosiy vazifasi — taomnomaning to'g'ri bajarilishini, sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya etilishini va ovqatlanish jarayonining barcha bosqichlari bo'yicha sifatli nazoratni ta'minlashdir. Oziq-ovqat bilan bog'liq barcha jarayonlar raqamli platformalar orqali monitoring qilinadi. Bu orqali oshxonalar va ovqat taqdim etuvchi tashkilotlarning ishlari shaffof tarzda kuzatib boriladi. Natijada, mavjud muammolarni tezkor hal etish imkoniyati yaratiladi.

2.4. Yagona taomnomaning ijtimoiy ta'siri

Yagona taomnomaning joriy etilishi maktabgacha ta'lim tizimi uchun nafaqat sog'lom ovqatlanishni tashkil etish, balki ijtimoiy barqarorlikka ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu tizim orqali bolalar uchun zarur oziq-ovqatlar taqdim etilayotgani sababli, ijtimoiy tengsizliklarning oldini olish hamda ota-onalarga qo'shimcha xarajatlarni kamaytirish imkoniyati paydo bo'ladi. Shuningdek, taomnoma orqali ijtimoiy jamoalar o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va bolalar o'rtasida sog'lom ovqatlanish madaniyatini shakllantirish mumkin bo'ladi.

Yagona mavsumiy taomnoma va ovqatlantirish tizimini joriy etishning muhim jihatlaridan biri — bu nazorat va monitoring tizimining kuchaytirilishidir. Sog'lom ovqatlanish va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash uchun amalga oshiriladigan har bir qadamni nazorat qilish zarurati bor. Bu, ayniqsa, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar salomatligini himoya qilishda juda muhim rol o'ynaydi.

3.1. Ta'lim sohasida ovqatlantirishni tashkil etish va nazorat qilish markazi

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga muvofiq, Ta'lim sohasida ovqatlantirishni tashkil etish va nazorat qilish markazi tashkil etilishi belgilangan. Ushbu markazning asosiy vazifasi — sog'lom ovqatlantirish

jarayonlarini nazorat qilish, ovqat mahsulotlarining sifatini, xavfsizligini, shuningdek, ovqatlanish jarayonidagi sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya etilishini ta'minlashdir.

Markazning faoliyati quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

Sifat nazorati: Ovqatlanish jarayonida ishlatiladigan barcha mahsulotlar va ingredientlarning sifatini doimiy ravishda tekshirib borish. Ushbu nazorat orqali zararli moddalar, kimyoviy qo'shimchalar yoki yaroqsiz mahsulotlar ishlatilishining oldini olish mumkin. **Sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya etish:** Maktabgacha ta'lim muassasalarida ovqatlanish jarayonida sanitariya-gigiyena talablariga rioya etilishini ta'minlash. Bu talablar oshxonalarda ishlov berish, ovqat tayyorlash va saqlash sharoitlariga taalluqli bo'ladi. **Nazorat orqali xatoliklar va buzilishlarni erta aniqlash** mumkin. **Bolalar ovqatlanishini ilmiy asoslash:** Ovqat tayyorlash va taqdim etish jarayonlarini ilmiy jihatdan asoslab, bolalarning yoshiga, fiziologik ehtiyojlariga mos keladigan menyularni ishlab chiqish va ularni nazorat qilish. Bu orqali bolalarning turli yosh guruhlari uchun zarur bo'lgan vitaminlar va minerallar miqdori ta'minlanadi. **Monitoring tizimining raqamlashtirilishi:** Ovqatlanish jarayonining barcha bosqichlarini nazorat qilish uchun raqamli monitoring tizimi joriy etiladi. Bu tizim orqali oziq-ovqat mahsulotlarining har bir bosqichi, shu jumladan tayyorlanishi, saqlanishi va tarqatilishi raqamli formatda nazorat qilinadi. Natijada, barcha jarayonlarning shaffofligi oshadi va islohotlarning samaradorligi sezilarli darajada kuchayadi.

3.2. O'qituvchilar, ota-onalar va jamoatchilik ishtiroki

O'zbekiston hukumati, sog'lom ovqatlanishni tashkil etish va bolalar salomatligini nazorat qilish jarayonida faqat davlat tomonidan emas, balki ota-onalar va jamoatchilikning faol ishtirokini ham ta'minlashni muhim deb biladi. Bolalar ta'limida jamoatchilikni jalb etishning bir nechta afzalliklari mavjud:

Ota-onalarning ta'limda faolligi: Ota-onalar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarining ovqatlanishiga bevosita ta'sir o'tkazadigan eng muhim shaxslar hisoblanadi. Ota-onalarga maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarining sog'lom ovqatlanishini ta'minlash bo'yicha ma'lumotlar beriladi va ular faol ishtirok etishi

uchun imkoniyat yaratiladi. Shuningdek, ota-onalar o'z farzandlari uchun eng yaxshi ovqatlanish shart-sharoitlarini yaratish borasida o'z tavsiyalarini bildirishi mumkin.

Jamoatchilik nazorati: Davlat tomonidan taqdim etilgan tizim orqali jamoatchilik o'z faoliyatini kuchaytiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ovqatlantirishni tashkil etish bo'yicha jamoatchilik faoliyati va himoya guruhlarini tashkil qilinishi. Bu guruhlar ovqat sifati, ovqatlantirish jarayonidagi buzilishlar haqida doimiy monitoring olib boradi va xatoliklar aniqlanganda darhol tegishli organlarga xabar beradi.

3.3. Nazorat va monitoringning samaradorligi

Sog'lom ovqatlanish tizimi, eng avvalo, uning samarali nazorati va monitoringiga bog'liqdir. Agar monitoring tizimi samarali tashkil etilgan bo'lsa, ta'lim muassasalarida bolalar ovqatlanishiga oid barcha masalalar to'g'ri yo'lga qo'yilgan bo'ladi. Buning uchun tizimning har bir qadamida quyidagi omillarni nazorat qilish lozim:

Ovqat mahsulotlarining sertifikatlanishi: Har bir ovqat mahsuloti sertifikatlangan bo'lishi kerak. Bu mahsulotlar ekologik toza, xavfsiz va bolalar uchun zarur bo'lgan barcha oziq moddalari bilan to'ldirilgan bo'lishi lozim.

Oshxonadagi sanitariya holati: Oshxonada ishlash uchun barcha sanitariya talablariga javob beradigan jihozlar, texnologiyalar va xodimlar bo'lishi kerak. Nazorat tizimi oshxonada har bir xodimning malakasini va ishlash sharoitlarini tekshiradi.

Menu va taomnomaning mosligi: Har bir maktabgacha ta'lim muassasasida taomnomaning yoshi va yosh guruhlariga mosligi doimiy ravishda tekshiriladi. Bu, ovqatlanishning yuqori sifatini va bolaning organizmining rivojlanishiga mos kelishini ta'minlaydi.

3.4. O'qituvchilarning roli va ta'lim-tarbiyaviy aspektlar

O'qituvchilar va pedagog xodimlarning roli juda katta. Ular faqat bolalar uchun maxsus tayyorlangan taomnoma asosida ta'lim berish bilan birga, bolalarni sog'lom turmush tarziga o'rgatish, ular orasida to'g'ri ovqatlanish madaniyatini shakllantirishda bevosita ishtirok etadilar.

Pedagoglarning vazifasi:

Bolalar bilan sogʻlom ovqatlanish mavzusida mashgʻulotlar oʻtkazish.

Sogʻlom ovqatlarni tanitish va oʻqitish orqali bolalarda toʻgʻri ovqatlanish odatlarining shakllanishiga yordam berish.

Ota-onalar bilan hamkorlikda bolalarining ovqatlanish odatlariga oid maslahatlar berish.

3.5. Qarorlarning ijtimoiy va pedagogik ahamiyati

Ushbu qarorlar, nafaqat ovqatlantirish tizimini yaxshilashni, balki umumiy taʼlim sohasining sifatini oshirishni ham nazarda tutadi. Bolalar sogʻlom ovqatlanish orqali: Oʻz salomatliklarini himoya qilishadi.

Koʻproq energiya va aqliy faoliyatni taʼminlaydigan ovqatlar isteʼmol qiladilar.

Kamqonlik, semirish, diabet kabi kasalliklarning oldini olishga erishiladi.

Maktabga tayyorgarlikda muvaffaqiyatli boʻlishadi, chunki sogʻlom ovqatlanish, albatta, bolalarning diqqatini va oʻqish qobiliyatini oshiradi.

Shu tariqa, yangi qarorlarning amalga oshirilishi nafaqat bolalar salomatligini himoya qilish, balki umumiy taʼlim tizimini sifatli, barqaror va samarali qilishga xizmat qiladi. Ushbu tizimning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi ijtimoiy barqarorlik va farovonlikka olib keladi.

Albatta, endi ****4-qism****ni kengaytirilgan tarzda tayyorlab beraman. Ushbu qismda qarorlarning ijtimoiy va pedagogik ahamiyati haqida batafsilroq maʼlumotlar keltiriladi.

4. Qarorlarning ijtimoiy va pedagogik ahamiyati

Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida sogʻlom ovqatlantirishni takomillashtirishga qaratilgan yangi qarorlar nafaqat taʼlim tizimini rivojlantirishga, balki ijtimoiy barqarorlik va farovonlikni taʼminlashga ham katta hissa qoʻshadi. Bu qarorlarning amalga oshirilishi bolalar salomatligini mustahkamlash, ularning aqliy va jismoniy rivojlanishini qoʻllab-quvvatlashda, shuningdek, umumiy taʼlim jarayonini sifatli va samarali tashkil etishda muhim rol oʻynaydi.

4.1. Ijtimoiy ahamiyati

Sogʻlom ovqatlanish tizimini takomillashtirishga qaratilgan qarorlar, nafaqat bolalar uchun, balki jamiyatning butun ijtimoiy tizimi uchun muhim ahamiyatga ega.

Bolalarning ovqatlanishi bevosita ularning sogʻligʻi va rivojlanishiga taʼsir etishi sababli, maktabgacha taʼlim tizimida sogʻlom ovqatlanish jarayonini yaxshilash ijtimoiy barqarorlikni taʼminlashga qaratilgan harakatdir.

Kam taʼminlangan oilalar uchun imtiyozlar

Sogʻlom ovqatlanishni taʼminlashga qaratilgan qarorlar, xususan, kam taʼminlangan oilalar uchun katta ahamiyatga ega. Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida bolalarga sogʻlom va muvozanatli ovqat taqdim etish orqali ota-onalarga qoʻshimcha xarajatlarni kamaytirish imkoniyati yaratiladi. Bu, ayniqsa, iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelayotgan oilalar uchun ahamiyatli boʻlib, ularning farzandlariga sifatli taʼlim va sogʻlom ovqatlanish imkoniyatlarini yaratadi.

Tenglikni taʼminlash

Maktabgacha taʼlimdagi sogʻlom ovqatlanish tizimini yangilash, barcha bolalar uchun teng shart-sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi. Sogʻlom ovqatlantirishning standartlashtirilgan tizimi orqali, turli ijtimoiy qatlamlarga mansub bolalar uchun bir xil sifatli va sogʻlom ovqatlar taqdim etiladi. Bu tenglikni taʼminlaydi va har bir bolaning rivojlanishi uchun bir xil imkoniyatlarni yaratadi.

Sogʻlom jamiyatni yaratish

Sogʻlom avlodni tarbiyalash orqali jamiyatning kelajakdagi farovonligini taʼminlash mumkin. Agar bolalar sogʻlom ovqatlanish orqali yaxshi rivojlansalar, ular nafaqat jismoniy, balki aqliy jihatdan ham barqaror boʻladilar. Bu esa kelajakda jamiyatda sogʻlom va samarali faoliyat yuritadigan, masʼuliyatli fuqarolarni shakllantiradi. Shunday qilib, sogʻlom ovqatlanish tizimi jamiyatning mustahkamlanishiga va barqaror rivojlanishiga yordam beradi.

Pedagogik ahamiyati

Sogʻlom ovqatlanish tizimi nafaqat bolalar salomatligiga, balki ularning taʼlim-tarbiyaviy jarayoniga ham bevosita taʼsir etadi. Bolalar ovqatlanish orqali oʻzining jismoniy va aqliy rivojlanishida muhim oʻzgarishlar yuz beradi, bu esa oʻz navbatida, maktabgacha taʼlim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Bolalar salomatligini mustahkamlash

Sogʻlom ovqatlanish tizimi maktabgacha yoshdagi bolalarning salomatligini mustahkamlashga qaratilgan birinchi qadamdir. Ovqat tarkibi muvozanatli va bolalar uchun foydali boʻlgan oziq-ovqatlardan iborat boʻlishi kerak. Yagona mavsumiy taomnoma tizimi orqali, bolalar turli vitaminlar, minerallar va oziq moddalarini oʻz vaqtida oladi, bu ularning immun tizimini mustahkamlashga va kasalliklarga qarshi kurashishda yordam beradi.

Sogʻlom ovqatlanish nafaqat bolalarning jismoniy salomatligini yaxshilaydi, balki ularning ruhiy va aqliy salomatligini ham qoʻllab-quvvatlaydi. Yaxshi ovqatlanish, bolalarning diqqatini jamlashini, oʻqishdagi muvaffaqiyatlarini oshirishga yordam beradi.

Intellektual rivojlanish

Sogʻlom ovqatlanishning pedagogik ahamiyati shundaki, toʻgʻri ovqatlanish bolalar intellektual rivojlanishiga bevosita taʼsir qiladi. Bolalar uchun toʻgʻri ovqatlar, ayniqsa, aqliy faoliyatni oshiradigan oziq moddalar bilan toʻldirilgan taomlar, ularning oʻqish va oʻrganish jarayonida yuqori samaradorlikni taʼminlaydi. Shuningdek, sogʻlom ovqatlanish orqali bolalar oʻzlariga boʻlgan ishonchni mustahkamlashadi va ijtimoiy faol boʻlishadi.

Pedagogik metodlarning takomillashuvi

Sogʻlom ovqatlanish tizimi pedagoglarga bolalar bilan ishlashda yangi metod va yondashuvlarni qoʻllash imkoniyatini yaratadi. Agar bolalar yaxshi ovqatlanadigan boʻlsa, ular oʻzlarini baxtli va sogʻlom his qilishadi, bu esa oʻqituvchilarga tarbiyaviy jarayonda yaxshiroq natijalarga erishish imkonini beradi. Pedagoglar, shuningdek, bolalarga sogʻlom ovqatlanishning ahamiyatini oʻrgatish orqali ular orasida toʻgʻri ovqatlanish madaniyatini shakllantirishlari mumkin.

Ota-onalar bilan hamkorlik

Ota-onalar va taʼlim muassasalari oʻrtasida sogʻlom ovqatlanish masalasida oʻzaro hamkorlikni rivojlantirish, pedagogik faoliyatning samaradorligini oshiradi. Ota-onalar bolalarining ovqatlanishiga oid masalalarda xabardor boʻlib, ularni taʼlim muassasalaridagi yangiliklar va standartlar haqida maʼlum qilinadi. Shunday qilib,

o'qituvchilar va ota-onalar birgalikda bolalarning sog'lom ovqatlanishini ta'minlashda faol ishtirok etadilar.

Qarorlarning ta'lim tizimiga ijobiy ta'siri

Sog'lom ovqatlanish tizimi faqat maktabgacha ta'lim muassasalarida emas, balki butun ta'lim tizimida o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Sog'lom ovqatlanish orqali bolalar nafaqat salomatlikni, balki ijtimoiy va intellektual rivojlanish bo'yicha ham yuqori natijalarga erishadilar. Bu esa, o'z navbatida, kelajakda ularning maktab ta'limidagi muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi.

Sog'lom ovqatlanish tizimini takomillashtirish bo'yicha qabul qilingan qarorlar nafaqat bolalar salomatligini yaxshilashga, balki ta'lim tizimining umumiy sifatini oshirishga ham xizmat qiladi. Bu qarorlarning ijtimoiy va pedagogik ahamiyati ulkan bo'lib, ularning amalga oshirilishi jamiyatdagi barqarorlikni ta'minlash, sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi. Ovqatlanish tizimini yangilash bolalarning faolligini, aqliy va jismoniy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash orqali ta'lim tizimining samaradorligini oshiradi va ijtimoiy farovonlikni yaxshilaydi.

Maktabgacha ta'lim tizimida sog'lom ovqatlantirish tizimini takomillashtirishga qaratilgan qarorlar, shubhasiz, bolalar salomatligini yaxshilash, ta'lim sifatini oshirish va jamiyatning farovonligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu qarorlarning ijtimoiy va pedagogik ahamiyati juda katta bo'lib, ular nafaqat bolalar salomatligini, balki umumiy ta'lim tizimini ham isloh qilishga xizmat qiladi.

Sog'lom ovqatlanish tizimining muhimligi Sog'lom ovqatlanish — bolalar rivojlanishining asosi, ularning jismoniy va aqliy holatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishni yanada takomillashtirishga qaratilgan qarorlar, bolalar ovqatlanishining ilmiy asoslangan tizimini joriy etadi. Bunda:

Yagona mavsumiy taomnoma tizimi orqali bolalar ovqatlanishini yil fasllariga mos ravishda tashkil etish;

Oziq-ovqat xavfsizligi va sifatini ta'minlash, zararli qo'shimchalarni kamaytirish;

* Ovqat tayyorlash va tarqatish jarayonlarida **zamonaviy texnologiyalardan** foydalanish kabilar amalga oshiriladi.

Bu orqali bolalar nafaqat sog‘lom ovqatlanadi, balki ularning immun tizimi mustahkamlanadi, o‘rish va rivojlanish jarayoni tezlasha boshlaydi. Bunday yondashuv, bolalar orasida semirish, kamqonlik va boshqa sog‘liq bilan bog‘liq muammolarning oldini olishga xizmat qiladi.

5.2. ****Davlatning ijtimoiy siyosati****

Sog‘lom ovqatlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qabul qilingan qarorlar, shuningdek, davlatning ijtimoiy siyosatini amalga oshirishga xizmat qiladi. Bu qarorlarning asosiy maqsadi — maktabgacha yoshdagi bolalarga teng shart-sharoitlar yaratish, ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish va barcha oilalarga sifatli ta’lim xizmatlarini taqdim etishdir. Kam ta’minlangan oilalar uchun maktabgacha ta’lim va sog‘lom ovqatlanishning imtiyozli tizimi orqali, jamiyatda tenglikni ta’minlash va farovonlikni oshirish maqsad qilingan.

5.3. ****Nazorat va monitoring tizimining o‘rni****

Yangi qarorlar nazorat va monitoring tizimini kuchaytirishni ko‘zda tutadi. Bu tizim orqali ovqatlantirishning barcha bosqichlari shaffof va aniq nazorat qilinadi, bu esa bolalar salomatligini himoya qilishga imkon beradi. Markazlar va raqamli platformalar orqali ovqatlanish jarayonlarini monitoring qilish, xatoliklar va buzilishlarni erta aniqlash imkonini yaratadi.

Shuningdek, yangi qarorlar ****ta’lim tizimida**** shaffoflik va adolatni ta’minlashga xizmat qiladi. Ota-onalar va jamoatchilikning faol ishtiroki orqali, tizimda yuzaga kelgan muammolar tezda aniqlanadi va ularga samarali yechim topiladi.

5.4. ****Uzoq muddatli ta’sirlar****

Sogʻlom ovqatlanish tizimini joriy etish va uni samarali tashkil etish, uzoq muddatda jamiyat uchun katta foyda keltiradi. Bolalar sogʻlom ovqatlanish orqali oʻzining jismoniy va aqliy rivojlanishini tezlashtiradilar, bu esa kelajakda ularning muvaffaqiyatli va faol fuqarolar boʻlib oʻsishlariga yordam beradi.

* **Bolalar taʼlimi**: Sogʻlom ovqatlanishning ijobiy taʼsiri bolalarning taʼlimdagi muvaffaqiyatiga sezilarli darajada taʼsir qiladi. Toʻgʻri ovqatlanadigan bola koʻproq energiyaga ega boʻlib, oʻqish jarayonida yaxshiroq natijalar koʻrsatadi.

* **Sogʻlom jamiyat**: Agar bolalar yoshi kichikligidan sogʻlom turmush tarzini oʻrganib, bu odatlarni hayotlariga tatbiq qilsalar, jamiyatda sogʻlom turmush tarzi keng tarqaladi. Bu esa jismoniy va ruhiy salomatlikni oshiradi, kasalliklarning oldini olishga imkon beradi va tibbiy xarajatlarni kamaytiradi.

Ekologik va iqtisodiy taʼsir: Yagona taomnoma tizimi orqali mahalliy va ekologik toza mahsulotlardan foydalanish ortadi. Bu esa nafaqat bolalar uchun foydali, balki mahalliy ishlab chiqaruvchilarning qoʻllab-quvvatlanishi va barqaror iqtisodiyotning shakllanishiga yordam beradi.

Pedagogik va ijtimoiy oʻzgarishlar

Sogʻlom ovqatlantirishni joriy etish faqat jismoniy sogʻliqni yaxshilash bilan cheklanmaydi. Bu, shuningdek, pedagogik va ijtimoiy oʻzgarishlarni keltirib chiqaradi. Oʻqituvchilar va pedagoglar bolalar sogʻlom turmush tarzini oʻrgatishda muhim rol oʻynaydi. Bolalarga toʻgʻri ovqatlanish odatlarini oʻrgatish, ularni hayotda sogʻlom tanlovlar qilishga undaydi.

Ayniqsa, pedagogik faoliyatni yangilash va ilgʻor yondashuvlarni qoʻllash, maktabgacha taʼlimdagi natijalarga ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Bolalar sogʻlom ovqatlanish orqali nafaqat yaxshi oʻqishadi, balki ijtimoiy faoliyatda ham muvaffaqiyat qozonadilar.

Maktabgacha ta'lim tizimida sog'lom ovqatlantirishni takomillashtirishga qaratilgan qarorlar, kelajak avlodning sog'lom va barkamol bo'lib voyaga yetishishiga zamin yaratadi. Ushbu qarorlar nafaqat bolalar salomatligini mustahkamlash, balki jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga ham xizmat qiladi. Ovqatlanish tizimining isloh qilinishi orqali, bolalarning jismoniy va aqliy salomatligi, shuningdek, maktabgacha ta'limdagi muvaffaqiyatlari oshadi.

Yagona mavsumiy taomnoma tizimi, ovqat tayyorlash va yetkazib berishdagi shaffoflik, nazorat va monitoringning samarali tashkil etilishi — bu barchasi bolalar salomatligini yaxshilash va umumiy ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan asosiy chora-tadbirlar hisoblanadi.

Ushbu islohotlarning samarali amalga oshirilishi, kelajak avlodining mustahkam poydevorini yaratishga va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shu tariqa, maktabgacha ta'limda sog'lom ovqatlantirish tizimini takomillashtirish orqali jamiyatda sog'lom avlodni tarbiyalash, ta'limni rivojlantirishdir.

****Sog'lom ovqatlantirish bo'yicha davlat talablari va me'yorlari**** — bu bolalarning jismoniy va aqliy rivojlanishiga yordam berish, ularning salomatligini himoya qilish hamda ta'lim muassasalarida ovqatlanishni ilmiy asoslangan tartibda tashkil etish uchun ishlab chiqilgan normativ hujjatlardir. O'zbekiston Respublikasi hukumati sog'lom ovqatlantirishni ta'minlashda turli normativ-huquqiy hujjatlar, jumladan, ****ta'lim, salomatlik va sanitar-epidemiologik sohalarga oid**** me'yorlar va talablarni ishlab chiqdi. Quyida ****sog'lom ovqatlantirish bo'yicha davlat talablari va me'yorlari**** haqida muhim jihatlar keltirilgan.

1. ****Sog'lom ovqatlantirishning asosiy tamoyillari****

Sog'lom ovqatlanish tizimi bolaning organizmining barcha ehtiyojlarini qondirishi kerak. O'zining fiziologik xususiyatlari, yoshiga va jismoniy holatiga mos ravishda

bolalar uchun to‘yimli, xavfsiz va muvozanatli ovqatlar taqdim etish zarur. Davlatning sog‘lom ovqatlantirishga oid talablari quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

* **Muvozanat**: Ovqat tarkibida barcha kerakli oziq moddalari (oqsil, uglevod, yog‘, vitaminlar, minerallar) bo‘lishi kerak.

* **Xavfsizlik**: Ovqat mahsulotlari ekologik toza, zararli kimyoviy moddalar va pestitsidlar izlari bo‘lmasligi kerak.

* **Yoshga moslik**: Har bir yosh guruhiga mos ravishda ovqatlar tanlanadi va tayyorlanadi.

* **Tayyorgarlik va saqlashning to‘g‘ri tartibi**: Ovqatlar gigiyena va sanitariya talablariga muvofiq tayyorlanishi, saqlanishi va tarqatilishi lozim.

Davlat talablari

O‘zbekiston Respublikasining **sog‘lom ovqatlantirishga oid davlat talablari** asosan quyidagi sohalarda aniqlanadi:

2.1. **Ovqatlarning tarkibi va yuqori sifatli bo‘lishi**

O‘zbekiston Respublikasining sog‘lom ovqatlantirish tizimi bo‘yicha davlat talablari quyidagi me‘yorlar asosida shakllangan:

Oqsil, yog‘, uglevodlar, vitaminlar va minerallar **muvozanatli tarzda ta‘minlanishi** kerak. Bu bolalarning jismoniy va aqliy rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan barcha oziq moddalari kiritilishi kerak.

* Ovqatlar tarkibi **yoshga mos** bo‘lishi lozim. Masalan, bolalar uchun to‘yimli, qand miqdori past, vitaminlarga boy va oson hazm bo‘ladigan mahsulotlar tanlanadi.

* Ovqatda **etishmovchilik** (kamqonlik, vitaminlar etishmasligi kabi) hamda **ortiqcha vazn va semirish** kabi salbiy holatlar oldini olish maqsadida ishlab chiqilgan me‘yorlar mavjud.

2.2. **Mahsulotlar sifati va xavfsizligi**

Bolalarning sog‘lom ovqatlanishini ta‘minlashda foydalaniladigan oziq-ovqat mahsulotlari ****yuksak sifatga**** ega bo‘lishi kerak. Davlat talablari shundan iboratki, barcha mahsulotlar:

- * Ekologik toza va ****zararsiz**** bo‘lishi kerak.

- * Mahsulotlar ****sertifikatlangan**** va normativ hujjatlarga mos kelishi zarur.

- * Mahsulotlar va ularni tayyorlash jarayonida ****kimyoviy qo‘shimchalar****, pestitsidlar, GMO (genetik jihatdan o‘zgartirilgan organizmlar) va boshqa zararli moddalar bo‘lmasligi kerak.

2.3. Sanitariya va gigiyenik talablar

Sog‘lom ovqatlantirish tizimini amalga oshirishda sanitariya va gigiyena talablariga muvofiq ravishda quyidagi masalalar amalga oshiriladi:

Ovqat tayyorlash va saqlashning gigiyena qoidalari: Ovqatni tayyorlash, saqlash va tarqatish jarayonida sanitariya va gigiyena talablariga qat’iy rioya etiladi. Oziq-ovqat mahsulotlari tegishli haroratda saqlanishi, toza va xavfsiz sharoitlarda tayyorlanishi lozim.

Oshxona xodimlarining gigiyenik ko‘nikmalari Oshpazlar va boshqa xodimlar sog‘lom ovqatlantirish jarayonida yuqori gigiyenik ko‘nikmalarga ega bo‘lishi va muntazam ravishda tibbiy ko‘rikdan o‘tishi talab etiladi.

Menu va ovqatlantirish rejalarini ishlab chiqish

Maktabgacha ta’lim muassasalarida bolalar uchun menu va ovqatlantirish rejalarini ishlab chiqishda ****ilmiy asoslar**** qo‘llaniladi. Ovqatlar tarkibida:

****Mavsumiy va mahalliy mahsulotlar**** asosida taomlar tayyorlanadi.

- * Bolalarning yoshiga va sog‘lig‘iga mos ravishda o‘zgartiriladigan ****taomnoma**** ishlab chiqiladi. Menu bolalar uchun kerakli energiya, vitaminlar va mineral moddalarni to‘liq ta‘minlashi kerak.

- * Menu asosan ****meva va sabzavotlarga****, to‘yimli go‘sht va baliqqa, sut mahsulotlari va boshqa sog‘lom mahsulotlarga asoslanadi.

Ta’lim va tarbiya bilan bog‘liq masalalar

Sogʻlom ovqatlanishni taʼlim jarayoniga kiritish hamda bolalarda sogʻlom ovqatlanish madaniyatini shakllantirish zarurati ham davlat talablari doirasiga kiritilgan:

Oʻqituvchilar va tarbiyachilar** bolalarga toʻgʻri ovqatlanishning ahamiyatini tushuntirishi, sogʻlom ovqatlanish odatlarini rivojlantirishi kerak.

Ota-onalar bilan faol hamkorlik orqali bolalarining ovqatlanishiga doir masalalarda maslahatlar berish, ularni sogʻlom ovqatlanishga undash zarur.

Sogʻlom ovqatlantirishning meʼyorlari

Davlat tomonidan ishlab chiqilgan sogʻlom ovqatlantirish boʻyicha meʼyorlar asosan oziq-ovqatlar tarkibi, ularni tayyorlash va tarqatish jarayonlarini toʻgʻri tashkil etishga qaratilgan. Ular quyidagicha boʻladi:

Kundalik ovqat miqdori va meʼyorlari

Har bir bolaning yoshiga qarab, kunlik kaloriyalar miqdori aniqlanadi. Masalan, 3-6 yoshdagi bolalar uchun kunlik kaloriyalar miqdori 1000-1500 kkalni tashkil etadi. Oqsil, yogʻ va uglevodlarning miqdori muvozanatli boʻlishi kerak. Bolalar organizmida bularning toʻgʻri balansini taʼminlash juda muhim.

Mahsulotlarning sifat va ekologik xususiyatlari

Mahsulotlar organik va ekologik toza boʻlishi kerak, bunda pestitsidlar, sintetik qoʻshimchalar va boshqa zararli moddalar boʻlmasligi lozim.

Baliqlar va sut mahsulotlari faqat sertifikatlangan, sifatli va ekologik jihatdan toza boʻlishi kerak.

Mavsumiy mahsulotlardan foydalanish

Mavsumiy mahsulotlar va mahalliy ishlab chiqarilgan oziq-ovqatlar bilan bolalarga taʼminot qilish. Bu, nafaqat oziqlanishning sifatini oshiradi, balki ekologik jihatdan ham toʻgʻri va iqtisodiy jihatdan samarali boʻladi.

Oʻzbekiston Respublikasi sogʻlom ovqatlantirishga oid asosiy hujjatlar

Oʻzbekiston Respublikasida sogʻlom ovqatlantirishni taʼminlashga doir bir qancha hujjatlar mavjud:

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025 yil 6-yanvarda qabul qilingan “Davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarida sog‘lom ovqatlantirish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.

MTTda sog‘lom ovqatlanish bo‘yicha test savollari

1. **Bolalar bog‘chasida ovqatlanishning asosiy maqsadi nima?**

- A) Bolalarni to‘ydirish
- B) Bolaning sog‘lom o‘sishi va rivojlanishini ta’minlash
- C) Faqat vitaminlar berish
- D) Bolalarni uxlashga tayyorlash

2. ****MTTda bolalar necha mahal ovqatlanishi kerak (9-10 soatlik rejimda)?****

A) 2 mahal

B) 3 mahal

C) 4 mahal

D) 5 mahal

3. ****Bolalar ratsionida asosiy energiya manbai hisoblangan modda qaysi?****

A) Vitaminlar

B) Suv

C) Uglevodlar

D) Tuz

4. ****Sog‘lom ovqatlanish piramidasining asosini nimalar tashkil etadi?****

A) Shakar va shirinliklar

B) Go‘sht va sut mahsulotlari

C) Donli mahsulotlar, sabzavot va mevalar

D) Yog‘lar

5. ****Bolalar uchun eng muhim qurilish materiali nima?****

A) Oqsillar

B) Uglevodlar

C) Kletchatka

D) Shakar

6. ****MTTda qaysi mahsulotlarni iste‘mol qilish qat’iyan man etiladi?****

A) Qatiq va sut

B) Fast-fud, gazli ichimliklar va achchiq ziravorlar

C) Guruch va mosh

D) Olma va nok

7. ****Bolalarda kalsiy yetishmovchiligi birinchi navbatda nimaga ta’sir qiladi?****

A) Ko‘rish qobiliyatiga

B) Suyak va tishlarning rivojlanishiga

C) Soch rangiga

D) Eshitish qobiliyatiga

8. ****MTTda taomnoma (menyu) kim tomonidan tuziladi va tasdiqlanadi?****

A) Faqat oshpaz

B) Hamshira, muassasa rahbari va oshpaz

C) Ota-onalar

D) Tarbiyachi

9. ****Bolalar ratsionida vitamin C ning asosiy manbai qaysi?****

A) Non

B) Go'sht

C) Namatak damlamasi, sitrus mevalar va ko'katlar

D) Tuzlangan bodring

10. ****Ovqatlanishdan oldin qo'llarni yuvish qaysi kasallikning oldini oladi?****

A) Gripp

B) Ichak infeksiyalari va gijjalar

C) Kamqonlik

D) Rahit

11. ****Bolalar uchun tayyorlanadigan taomlar asosan qanday usulda pishirilishi kerak?****

A) Qovurib

B) Dudlab

C) Bug'da yoki qaynatib

D) Olovda kuydirib

12. ****MTTd "Sutli kun" qaysi elementni to'ldirish uchun xizmat qiladi?****

A) Temir

B) Kalsiy

C) Yod

D) Magniy

13. ****Bolalar ratsionida baliq mahsulotining ahamiyati nimada?****

A) U juda arzon

B) Tarkibida fosfor va omega-3 yog' kislotalari mavjud

C) U tez pishadi

D) Uni hamma bolalar yaxshi ko'radi

14. ****Ichimlik rejimi deganda nima tushuniladi?****

- A) Faqat choy ichish
- B) Kun davomida yetarli miqdorda toza suv ichishni tashkil etish
- C) Ovqat vaqtida ko‘p suv ichish
- D) Faqat meva sharbati ichish

15. **Bolalarda kamqonlik (anemiya) qaysi modda yetishmasligidan kelib chiqadi?**

- A) Kalsiy
- B) Temir
- C) Vitamin D
- D) Kaliy

16. **Mevalarni qachon iste’mol qilgan ma’qul?**

- A) Ovqatdan darhol keyin
- B) Ovqatlanish oralig‘ida (ikkinchi nonushtada)
- C) Uyqudan oldin
- D) Faqat kechqurun

17. **MTTd taomlarning sifati va saqlanish muddati uchun kim javobgar?**

- A) Faqat qorovul
- B) Hamshira va muassasa rahbari
- C) Faqat tarbiyachi
- D) Bog‘bon

18. **Tuzning ortiqcha miqdori bolaga qanday ta’sir qiladi?**

- A) Buyrak faoliyatiga yuklama beradi
- B) Bo‘yini o‘stiradi
- C) Uyqusini yaxshilaydi
- D) Ishtahasini bo‘g‘adi

19. **Vitamin D ning asosiy manbai va vazifasi nima?**

- A) Go’sht - ko‘rishni yaxshilaydi
- B) Quyosh nuri va baliq moyi - suyaklarni mustahkamlaydi
- C) Non - energiya beradi
- D) Shakar - kayfiyatni ko‘taradi

20. **MTTd taomlarning harorati qanday bo‘lishi kerak?**

A) Muzdek

B) Juda issiq (qaynoq)

C) Iliq (iste'mol uchun qulay darajada)

D) Haroratning ahamiyati yo'q

21. **Bolaning ishtahasi bo'lmaganda tarbiyachi nima qilishi kerak?**

A) Majburlab yedirishi kerak

B) Sababini aniqlashi va bolani qiziqtirishi kerak

C) Ovqatlantirmasligi kerak

D) Jazolashi kerak

22. **Kletchatka (biriktiruvchi to'qima) qaysi mahsulotlarda ko'p?**

A) Shakar va asal

B) Sabzavotlar, mevalar va kepakli non

C) Sariyog'

D) Tuxum

23. **Sog'lom ovqatlanish madaniyati deganda nima tushuniladi?**

A) Faqat qimmat ovqatlar yeyish

B) Ovqatlanish tartibiga rioya qilish va gigiyena qoidalarini bilish

C) Ko'p ovqat yeyish

D) Tez-tez ovqatlanish

24. **Yod yetishmovchiligi nimaga olib keladi?**

A) Tish to'kilishiga

B) Aqliy rivojlanishdan orqada qolish va buqoq kasalligiga

C) Teri qurishiga

D) Oyoq og'rig'iga

25. **Har kuni MTTda pishirilgan taomdan namuna (proba) olinishining sababi nima?**

A) Oshpazning mahoratini tekshirish

B) Zaharlanish holatlari yuz berganda laboratoriya tekshiruvi uchun

C) Keyingi kunga qoldirish uchun

D) Bolalarga ko'rsatish uchun

Test javoblari:

1	**B**	14	**B**	
2	**B**	15	**B**	
3	**C**	16	**B**	
4	**C**	17	**B**	
5	**A**	18	**A**	
6	**B**	19	**B**	
7	**B**	20	**C**	
8	**B**	21	**B**	
9	**C**	22	**B**	
10	**B**	23	**B**	
11	**C**	24	**B**	
12	**B**	25	**B**	
13	**B**			

**Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida sog‘lom ovqatlantirishni tashkil etish
bo‘yicha metodik va huquqiy asos bo‘lib xizmat qiladigan asosiy adabiyotlar
va me’yoriy hujjatlar ro‘yxati**

1. Me’yoriy-huquqiy hujjatlar

* **O‘zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida"gi Qonuni.** (2019-yil 16-dekabr, O‘RQ-595-son).

* **O‘zbekiston Respublikasining "Aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligi to‘g‘risida"gi Qonuni.**

* **SanPin № 0016-21:** "O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarning ovqatlanishini tashkil etishning sanitariya-gigiyena qoidalari va normalari".

* **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 10-noyabrdagi PQ-5282-sonli qarori:** "Maktabgacha ta’lim tizimida sog‘lom ovqatlantirishni sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida".

2. O‘quv qo‘llanmalar va darsliklar

* **S. Toshpulatova va boshqalar.** "Maktabgacha yoshdagi bolalar gigiyenasi va ovqatlanish fiziologiyasi". Toshkent, 2020-y.

* **M. S. G‘aniyeva.** "Maktabgacha ta’lim muassasalarida sog‘lom turmush tarzini shakllantirish". Metodik qo‘llanma, Toshkent, 2022-y.

* **A. Q. Qurbonov.** "Bolalar diyetologiyasi". Tibbiyot oliy o‘quv yurtlari uchun darslik, 2018-y.

* **G. N. Shaxmurova.** "Yosh fiziologiyasi va gigiyena". O‘quv qo‘llanma, Toshkent, 2015-y.

3. Xalqaro manbalar va tavsiyalar

* **Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST/WHO)** tavsiyalari: "Bolalarning to‘g‘ri ovqatlanishi bo‘yicha global strategiya".

* **UNICEF:** "Bolalarning erta yoshdagi rivojlanishi va ovqatlanishi bo‘yicha qo‘llanma".

4. Davriy nashrlar va elektron resurslar

* **"Maktabgacha ta’lim" (Pre-school education)** jurnali materiallari.

* O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining rasmiy veb-sayti (**mdoe.uz**).

* O‘zbekiston Respublikasi Sanitariya-epidemiologik osoyishtalik va jamoat salomatligi xizmati portali (**sanepid.uz**).

1-material: "Sog‘lom ovqatlanish piramidasi" (Eslatma) Bu bolalarga qaysi mahsulotlarni ko‘p, qaysilarini kam berish kerakligini ko‘rsatadi. Shutterstock Explore Asos (Har kuni): Donli mahsulotlar (bo‘tqalar), sabzavotlar va mevalar. O‘rta qism (Me‘yorida): Sut-qatiq mahsulotlari, go‘sht, baliq, tuxum. Yuqori qism (Juda kam): Shakar, tuz, qandolat mahsulotlari.

Nutrition Pyramid

2-material: "Bolalar uchun taqiqlangan mahsulotlar" (Stop-list) Ushbu ro'yxatni MTT oshxonasi yoki guruh burchaklariga osib qo'yish tavsiya etiladi: Toifa Taqiqlangan mahsulotlar Ichimliklar Gazli ichimliklar, energetiklar, sun'iy rangli sharbatlar. Yeguliklar Chips, kirieshki, qotirilgan nonchalar (pripravalı). Go'sht mahsulotlari Dudlangan kolbasa, sosiska (agar maxsus bolalar uchun bo'lmasa). Shirinliklar Saqichlar, tarkibida trans-yog'lar bo'lgan kremli tortlar. Ziravorlar Sirka (uksus), achchiq qalampir, mayonez, ketchuplar.

3-material: "Ovqatlanish madaniyati qoidolari" (Tarbiyachilar uchun) Bolalarga stol atrofida o'zini tutishni o'rgatish bo'yicha metodik tavsiya: Tozalik: Ovqatdan oldin va keyin qo'llarni sovunlab yuvish (shaxsiy namuna ko'rsatish). Pozitsiya: Gavdani tik tutish, tirsaklarni stolga qo'ymaslik. Sukunat: Og'izda ovqat borligida gapirmaslik

(nafas yoʻliga ovqat ketib qolishining oldini olish).Asboblari: Qoshiq va vilkadan toʻgʻri foydalanishni kichik yoshdan oʻrgatib borish.Minnatdorchilik: Ovqatdan soʻng "Rahmat" deyish odobini shakllantirish.

4-material: "Mavsumiy vitaminlar jadvali" Bahor: Koʻkatlar (ismaloq, yalpiz) – qon koʻpaytirish uchun. Yoz: Rezavorlar (qulupnay, malina) – immunitet uchun. Kuz: Sabzi, qovoq – koʻrish qobiliyati va oʻsish uchun. Qish: Sitrus mevalar, namatak – shamollashga qarshi. 5-material: "Hamshira uchun nazorat varagʻi" (Check-list) Har kuni ertalab tekshirilishi shart boʻlgan holatlar: ☐ Mahsulotlarning yaroqlilik muddati joyidami? ☐ Taom namunasi (proba) olinib, 48 soat saqlash uchun muzlatkichga qoʻyildimi? ☐ Oshxona xodimlarining gigiyenik holati (maxsus kiyim, qoʻl tozaligi) tekshirildimi? ☐ Suv filtrlangan va qaynatilganmi?

1.5.2.MAKTABGACHA TAʼLIM TASHKILOTLARIDA SOGʻLOM OVQATLANTIRISH BOʻYICHA HORIJ TAJRIBASI

1. Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida sogʻlom ovqatlantirishni tashkil etishning maqsad va vazifalari

2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishni tashkil etishga qo'yiladigan asosiy talablar
3. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishni tashkil etish

"Autsorsing" so'zi ingliz tilidan olingan bulib, shartnoma asosida tashqi manbalardan, ya'ni autsorsing xizmatini ko'rsatuvchi korxonalar xizmatidan foydalanishni bildiradi. Autsorsing nima? Ma'lumki, barchamiz o'rganganmiz, ko'nikkanmiz bog'chalarda ovqatlanish bolalarni o'yin va dam olish guruhlarining o'zida amalga oshiriladi. Autsorsing xizmatiga ko'ra, bolalarga taomni bog'cha xodimlari emas, chetdan tadbirkor pishirib, tayyorlab beradi va bolalar guruhlarda emas, umumiy oshxonada ovqatlantiriladi.

Keytring usulida funksional ovqatlanish tizimini tashkil etishda sanoat xom ashyosi va ularning biologik xususiyatlari, xom ashyo va tayyor mahsulotlarni buzilishdan saqlash, konservalash korxonalarida qo'llaniladigan taralar, qishloq xo'jalik mahsulotlarini tayyorlash va xom ashyoga issiqlik ishlov berish. Tayyorlangan mahsulotlarni sterilizatsiyalash, funksional ovqatlanish kabi asosiy vositalarini o'rgatishdan iborat.

Keytring usulida funksional ovqatlanish tizimini tashkil etishda taom tayyorlash jarayonida oziq-ovqat xom ashyosining tuzilishi, xossasi va yarim tayyor mahsulotlarning tarkibini atroflicha o'rganish: mahsulotlarda sodir bo'ladigan temperatura, biologik. kimyoviy ta'sirlar natijasidagi o'zgarishlarni o'rganish, bu o'zgarishlarni qo'shimcha boshqaruv vositalar bilan kerakli yo'nalish bo'yicha yo'naltirish usullari mavjud.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2017-yil 9-sentabrdagi PQ-3261-son qarorininga muvofiq Toshkent shahrida joylashgan davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlariga tadbirkorlik subyektlari tomonidan tayyor ovqatlarni yetkazib berish bo'yicha eksperiment o'tkazildi.

Eksperiment jarayonida 60 nafar tadbirkor va 266 ta maktabgacha ta'lim tashkiloti ishtirok etib, jami 63760 nafar tarbiyalanuvchini autsorsing usulida (maktabgacha ta'lim tashkilotiga tayyor ovqat yetkazib berish yo'li bilan) ovqatlantirish tashkil etildi. Eksperiment jarayonida tarbiyalanuvchilarning ishtirok etgan 3 358 nafar ota-onasi o'rtasida o'tkazilgan so'rovnomalar natijalariga ko'ra, 2 921 nafar (87%) ota-onalar autsorserlar tomonidan tayyorlagan taomlarga ijobiy baho berdi. Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni sog'lom ovqatlantirishni tashkil etish ishlarini yanada takomillashtirish, belgilangan sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlariga muvofiq holda ovqatlantirishni tashkil etish orqali bolalarning sog'lom va barkamol o'sishini ta'minlash, sog'lom

ovqatlantirishning zamonaviy usullarini joriy etgan holda ta'lim-tarbiya sifati va samaradorligini oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratildi.

Tarbiyalanuvchilarning sog'lom ovqatlanishini tashkil etish maktabgacha ta'lim tashkilotlarining oshxonalarida sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlariga muvofiq shart-sharoitlar yaratilgan holda amalga oshiriladi.

1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishni tashkil etishning maqsad va vazifalari

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishni tashkil etishning maqsadi tarbiyalanuvchilarning sog'lom va barkamol o'sishini ta'minlash, oshxonalarda sifatli taomlar tayyorlash, taomlarni iste'mol qilish uchun gigiyenik talablarga muvofiq sharoitlar yaratish hisoblanadi.

Quyidagilar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishni tashkil etishning asosiy vazifalari hisoblanadi:

- 1) tarbiyalanuvchilarning belgilangan sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlariga muvofiq holda ovqatlanishni tashkil etish;
- 2) tarbiyalanuvchilarni sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash;
- 3) oziq-ovqat mahsulotlari hamda taomlarning xavfsizligi va sifatini kafolatlash;
- 4) tarbiyalanuvchilarda ovqatlantirish bilan bog'liq yuqumli kasalliklarning tarqalishiga yo'l qo'ymaslik;
- 5) tarbiyalanuvchilar o'rtasida sog'lom ovqatlantirish ko'nikmalarini shakllantirish; taomlarni tayyorlashda, oziq-ovqat mahsulotlarini qabul qilish hamda saqlashda sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlariga qat'iy rioya qilish.

2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishni tashkil etishga qo'yiladigan asosiy talablar

Quyidagilar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirishni tashkil etishga qo'yiladigan asosiy talablar hisoblanadi:

- tarbiyalanuvchilarni sog'lom ovqatlantirishni autsorsing korxonalari jalb qilinmagan hollarda bevosita maktabgacha ta'lim tashkilotlari tomonidan tashkil etish;
- tarbiyalanuvchilarni sog'lom ovqatlantirishni sanitariya-gigiyena tadbirlari va epidemiyaga qarshi tadbirlar bajarilishiga qat'iy rioya qilgan holda tashkil etish;
- oshpazlar tomonidan taom tayyorlash jarayonida texnologiya va texnika xavfsizligi qoidalariga amal qilinishi;
- taom tayyorlash, oziq-ovqat mahsulotlarini sifatli qabul qilish, saqlash uchun zarur sharoitlar yaratish;
- taomnomaga muvofiq mahsulotlar to'liq yetkazilishi va sarflanishini ta'minlash choralarini ko'rish;
- oshpazlarning har uch yilda bir marta malaka oshirishi, tibbiy ko'rikdan o'tgan holda ishga qo'yilishi.

Tarbiyalanuvchilarni sogʻlom ovqatlantirishni tashkil etish uchun tegishli tuman (shahar) hokimlari, tuman (shahar) maktabgacha taʼlim boʻlimlari mudirlari hamda maktabgacha taʼlim tashkilotlari direktorlari masʼul hisoblanadi.

3. Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida sogʻlom ovqatlantirishni tashkil etish

Oshxonalarda sogʻlom ovqatlantirish tarbiyalanuvchilarning fiziologik yoshiga muvofiq ravishda tuzilgan taomnoma asosida tashkil etiladi. Bunda:

- kunlik taomnomalar Maktabgacha taʼlim vazirligi tomonidan tuzilib, tasdiqlangan hamda Sanitariya-epidemiologik osoyishtalik va jamoat salomatligi xizmati bilan kelishilgan namunaviy, mavsumiy taomnomalar asosida tuziladi;

- taomnoma joriy kundagi tarbiyalanuvchilar sonidan kelib chiqib, keyingi ish kuni uchun soat 16.00 ga qadar hamshira tomonidan maktabgacha taʼlim tashkiloti oshpazi va xoʻjalik mudiri ishtirokida tuziladi;

- taomnoma asosida keyingi kun uchun oziq-ovqat mahsulotlari xoʻjalik mudiri tomonidan hamshira yoki navbatchi tarbiyachi ishtirokida ish kuni yakunlangunga qadar oshxonaga beriladi;

- taomnoma bir kun oldingi tarbiyalanuvchilar soniga mutanosib ravishda har bir tarbiyalanuvchi uchun bir kunlik oʻrtacha sarflanadigan oziq-ovqat mahsulotlari miqdori va ularning qiymati chiqarilgan holda ikki nusxada tuziladi;

- joriy kunda ertalab soat 9.00 ga qadar maktabgacha taʼlim tashkilotiga kelgan tarbiyalanuvchilar soni taomnomada nazarda tutilgan tarbiyalanuvchilar sonidan 10 nafar va undan koʻp boʻlsa, guruh tarbiyachilarining tarbiyalanuvchilar soni toʻgʻrisidagi bildirishnomalari asosida taomnomaga oʻzgartirish kiritilishi toʻgʻrisida dalolatnoma tuziladi va sanitariya normalari, qoidalari va gigiyena normativlarida belgilangan tartibda mahsulotlar omborga qaytariladi yoki qoʻshimcha ajratiladi;

- taomnoma sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlari asosida toʻgʻri tuzilganligi hamshira va maktabgacha taʼlim tashkiloti direktori tomonidan imzo bilan tasdiqlanadi;

- taomnomaning bitta nusxasi hamshiraga, ikkinchi nusxasi oshxonaga foydalanish uchun beriladi;

- kunlik tayyorlanadigan taom turlari va bir tarbiyalanuvchi uchun taom miqdori maxsus ovqat tarqatish joyiga yozib qoʻyiladi;

- tarbiyalanuvchilar uchun taomlar ovqatlanish texnologiyasi qoidalariga amal qilgan holda tayyorlanadi, saqlanadi va tarqatiladi.

Kunlik taomnomalar tuzishda bir nafar tarbiyalanuvchiga sarflanadigan oziq-ovqat mahsulotlarining kunlik miqdori sanitariya normalari, qoidalari va gigiyena normativlari asosida belgilanishi talab etiladi.

Maktabgacha taʼlim tashkilotidagi qisqa muddatli guruhlar uchun taomnoma alohida tuziladi va tashkilot direktori tomonidan tasdiqlanadi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti uchun har o'n kunlik taomnomalar blankalari ip o'tkazib bog'langan holda oldindan raqamlanadi, tuman (shahar) maktabgacha ta'lim bo'limi mudiri va bosh hisobchi tomonidan raqamlanib imzolanadi, muhrlanadi va alohida daftarda ro'yxatdan o'tkaziladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida oziq-ovqat mahsulotlari va taomlar sifatini o'rganish bo'yicha brakeraj komissiyasi tashkil etiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorining brakeraj komissiyasini tasdiqlash to'g'risidagi buyrug'i har yil uchun alohida qabul qilinadi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti hamshirasi brakeraj komissiyasining raisi bo'lib, uning tarkibiga tarbiyachi, oshpaz, tashkilot kasaba uyushmasi qo'mitasi raisi va tarbiyalanuvchilarning ota-onalari yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxslar (keyingi o'rinlarda ota-onalar deb ataladi) vakillari a'zo sifatida kiritiladi.

4. Outsorsing afzalliklari va uni joriy etishning asoslari

O'zbekistonda davlat sektoriga outsorsing faoliyatini olib borishda huquqiy asoslar yaratilib kelinmoqda. Bunga ta'lim va tarbiya tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatining bugungi zamon talablari asosida takomillashtirish asosiy vazifa qilib belgilanganligidan kelib chiqqan holda bu va boshqa sohalar misolida outsorsingning davlat sektorida qo'llashning afzalliklariga to'xtalib o'tiladi.

Outsorsingning davlat sektorida qo'llashda ijtimoiy xizmat darajasining keskin pasayishiga yo'l qo'yimaslik choralari ko'riladi, inson uchun o'ta muhim, yuqori kaloriyali oziq-ovqat iste'moli tarkibi takomillashtiriladi, inson genofondini saqlash uchun homilador ayollar va bolalarning ovqatlanish ratsioni bo'yicha amaldagi me'yorlarni xalqaro standartlar asosida qayta ko'rib chiqilishiga olib keladi.

Bundan bir necha yillar ilgari "outsorsing" mexanizmi faqat xususiy sektorda foydalanilgan bo'lsa, bugungi kunda budjet tashkilotlarida ham ijtimoiy xizmat ko'rsatishda "outsorsing"dan unumli foydalanilmoqda.

Outsorsing (outsourcing) – tashkilotning u yoki yoki funksiyalarini shu faoliyatni olib borishga ixtisoslashgan tashqi ijro etuvchilarga berishdir. Boshqacha qilib aytganda, outsorsing deganda, davlat sektorining nodavlat sektordan tovarlar, ishlar va xizmatlar sotib olishining umumiy hajmi tushuniladi.

Davlat muassasalarida outsorsing usulida ovqatlantirish "Davlat xaridlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq tarkibi tasdiqlanadigan Tanlov komissiyasi tomonidan o'tkaziladigan tanlov asosida tashkil etiladi.

O'zbekistonda xususiy sektorda yaxshi tajribadan o'tgan zamonaviy mexanizm va uslublarni budjet xizmati ko'rsatilayotgan ijtimoiy sohalarda qo'llanishi, davlat sektorida outsorsing usulini joriy etishda xarajatlarning tejalishi va xizmat sifati yaxshilanishining muhim ahamiyatga egaligi, davlat sektori muassasalarida misol uchun sog'lom ratsional va xavfsiz ovqatlanishni tashkil etilishini takomillashtirish, keytring (yuqori darajada umumiy ovqatlanish), ularning kombinatlari kabi zamonaviy

usullardan foydalanilish, outsorser bilan davlat muassasalari o'rtasida outsorsingga oid shartnomalar tuzilishiga huquqiy asoslarning mavjudligi, ijtimoiy sohada outsorsing asosida xarajatlarning natijadorligi outsorsingdan foydalanishning afzalliklari bo'lib hisoblanadi. Outsorsing shartnomalari xususiy sektor vakillari bilan O'zbekiston Respublikasining fuqarolik qonunchiligi va xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatini tartibga soluvchi qator qonunlar va qonun osti hujjatlari bilan tartibga solinadi. Bunga outsorsing shartnomasi erkin tuziladi va hech qanday rasmiy talablar o'rnatilmagan.

Outsorsingga oid shartnomalar davlat sektori muassasalari bilan tuzilganda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaror va farmoyishlari hamda tarmoqlar vazirliklarining qaror va buyruqlari bilan tartibga solinadi.

Shuning uchun davlat sektoriga tegishli outsorsing shartnomasini tuzishda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining va tarmoq vazirliklarining qarorlari bilan tasdiqlangan nizomlarida qo'yilgan talablar asosida amalga oshiriladi.

Outsorsing shartnomasiga qo'yilgan talablarni bir tarmoq vazirligi misolida ya'ni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 25-iyuldagi "Davlat maktabgacha ta'lim muassasalarida sog'lom ovqatlantirish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi 626-son Qaroriga muvofiq ko'rib chiqish lozim bo'ladi.

Outsorserlarni tanlab olish tasdiqlangan tartib asosida amalga oshiriladi va outsorserlarga quyidagi umumiy talablar qo'yiladi:

- umumiy ovqatlanish xizmatida kamida bir yillik tajribaga ega bo'lishi; outsorsing xizmatlari bo'yicha kamida ikki oylik shartnoma summasiga teng aylanma mablag'larining mavjudligi;
- tanlovda (tenderda) qatnashish uchun ariza berilgan kundan kamida bir oy oldin tegishli tashkilotlardan soliq qarzdorligi, to'lovlar, boshqa majburiy to'lovlar va moliyaviy sanksiyalarning mavjud emasligi;
- to'g'ri ovqatlanishni tashkil etish yuzasidan taomlar tayyorlash texnologiyasi bo'yicha kamida 2 yillik ish tajribasiga ega bo'lgan malakali mutaxassislar (muhandis-texnolog, dietolog, oshpazlar) malaka razryadlari ko'rsatishi;
- maktabgacha ta'lim tashkiloti tomonidan belgilangan texnik vazifalar asosida outsorsing usulida sog'lom ovqatlantirishni tashkil etish loyihasini individual reja asosida ishlab chiqib, taqdimotini (imkoniyatdan kelib chiqib, tayyor taomlarini ham ko'rsatishi mumkin) o'tkazishi;
- taqdimotda tarbiyalanuvchilarni yoshi, jinsi, fiziologik holati bo'yicha turli guruhlar uchun ovqatlanishning maqbul me'yorlarini ko'rsatishi;
- outsorsing usulida sog'lom ovqatlantirish xizmatlari uchun ustamaning maksimal miqdori — ko'rsatilgan xizmatlar qiymatiga nisbatan 20 foizdan oshib ketmasligi;

-davlat maktabgacha ta'lim tashkilotida outsorsing usulida sog'lom ovqatlantirishni tuman (shahar) hokimligi tomonidan tasdiqlangan oziq-ovqat mahsulotlari narxlari doirasida amalga oshirishi;

-taklif qilinayotgan investitsiya mablag'larining miqdori har bir lot uchun bazaviy hisoblash miqdorining Toshkent shahri, viloyatlar markazlari uchun 1000 (bir ming), viloyat hududidagi shaharlar, tumanlar markazlari uchun 500 (besh yuz), qishloq va ovullar uchun 250 (ikki yuz ellik) baravaridan kam bo'lmashligidir. Shuningdek, buyurtmachi bilan manfaatlar to'qnashuviga ega bo'lgan xo'jalik yurituvchi sub'ekt tanlov ishtirokchisi bo'lishi mumkin emasligi ham outsorsinglarga qo'yiladigan talablardan hisoblanadi.

Outsorsingning davlat sektorida joriy etishning asoslaridan biri sifatida outsorsing juda rivojlangan mamlakatlarning tajribasiga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bunday mamlakatlarga anglo-saksoniya mamlakatlari (Buyuk Britaniya, AQSh, Kanada, Avstraliya, Yangi Zelandiya), skandinaviya mamlakatlari (Shvesiya, Daniya, Finlyandiya) uzoq sharq mamlakatlari (Singapur, Gonkong, Janubiy Koreya) kiradi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotiga a'zo mamlakatlarda mazkur uslubiyot asosida hisoblangan davlat sektori outsorsingi tahlili olib borilgan yillarda YaIM ning 10,0 foizini tashkil etgan.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti davlat sektoridagi outsorsingning ulushini doimiy ravishda tahlil qiladi va baholaydi.

Xorijiy davlatlarda outsorsingga berilgan davlat organlari funksiyasini uch guruhga ajratiladi.

Birinchi guruhga ta'minlovchi funksiyalar, masalan, ovqatlantirish, binolarni tozalash, chiqindilarni chiqarish, qo'riqlash xizmati kiradi. Mazkur funksiyalarni osongina outsorsingga berilishi mumkin, chunki bular budget tashkiloti va boshqaruv organlari faoliyatining asosiy vazifalari hisoblanmaydi, ulardan foydalanish nisbatan oddiy standartlashtirilgan hamda ijrochilarga yuqori talablar qo'ymaydi va bilimning yuqori darajasi talab qilinmaydi.

Ikkinchi guruh funksiyalari o'z ichiga ijrochilardan yetarli ravishda yuqori kasbiy malaka talab qiluvchi ta'minlovchi funksiyalarni o'z ichiga oladi. Bu guruh funksiyalari moliya va buxgalteriya, kadrlarni boshqarish, yuridik xizmat, hujjatlar aylanishini ta'minlash, axborot texnologiyalaridan foydalanishni qamrab oladi.

Oxirgi yillarda xorijiy davlatlardagi davlat sektoridagi outsorsing, birinchi navbatda, mazkur guruh funksiyalarini bajarish bilan bog'liq, eng ko'p foydalaniladigan outsorsing funksiyalari sifatida axborot texnologiyalaridan foydalanishni ko'rsatish mumkin.

Autsoringga beriladigan uchinchi guruh funksiyalariga davlat xokimiyat organlarining o'zi to'g'ridan-to'g'ri bajaradigan asosiy funksiyalar kiradi, xorijiy davlatlarda bu turdagi autsorsing juda kam uchraydi.

Shunday qilib, mamlakat va mahalliy darajasida budget xarajatlarini optimallashtirish zaruriyati - autsorsingdan foydalanish asosida budget xarajatlarining samaradorligini oshirishdan iboratdir.

Umuman olganda, autsorsingni davlat muassasalari xizmatlariga qo'llashda budget xizmatlarini amalga oshiradigan budget tashkilotlari, tijorat va notijorat tashkilotlarining raqobatbardoshligi hamda budget xarajatlarining natijadorligini oshirish maqsadida autsorsingdan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Nazorat savollari

1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida autsorsing vazifasi nimadan iborat
2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida autsorsing asosiy tamoillarini tushintirib bering?
3. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ovqatlantirish deganda nimani tushinasiz?
4. Keytring usli qanday ovqatlantirish usuliga kiradi.